

**Відгук
офіційного опонента**

на дисертацію Копчі Василя Васильовича "Правозахисна функція держав Центральної Європи: теоретичні та порівняльно-правові аспекти.", поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Ступінь актуальності обраної теми дослідження

Сучасна держава та її функції в умовах глобалізації істотно відрізняються від державних формувань та їх функцій в індустріальну епоху. При цьому йдеться про саму сутність цих феноменів і Україна не є винятком у цьому аспекті. Актуальність і своєчасність теми дисертації Копчі В.В. пов'язана насамперед з тим, що перед Україною постали виклики, на які вона має відповідати через нове розуміння і значною мірою оновлені за змістом функції держави. Конституційний порядок у нашій державі побудований на цінностях, серед яких провідною, без сумнівів, є людина, її життя і здоров'я, гідність та права і свободи – саме на це наголошує стаття 3 Основного Закону. У цій же статті Конституція також наголошує на тому, що саме права людини «визначають зміст і спрямованість діяльності держави», а головним обов'язком держави є «утвердження і забезпечення прав і свобод людини».

Зазначене означає, що з конституційної точки зору правозахисна функція держави насправді є провідною серед її функцій, що обумовлює інтерес до її змісту та засобів здійснення. Слід погодитися з тими аргументами актуальності дослідження, які наводяться автором дисертації.

Справді, теоретичний аналіз правозахисної функції держави потребує залучення, опису та систематизації нового масиву емпіричних даних у контексті стрімкої динаміки правової дійсності. Автор зосередив свою увагу на державах регіону Центральної Європи, який, на його думку, необхідно сприймати не тільки в географічному аспекті, а передусім з огляду на спільні

ВНОС НАСР	
№ 12-04-2003	30 21
кількість вступів:	
осн. док. 11	додаток —

культурні та правові традиції. Чотири держави – Угорщина, Республіка Польща, Словацька Республіка та Чеська Республіка) – протягом трьох десятиліть подолали шлях від тоталітарного соціалізму (демократичні революції 1989–1990 років), через постсоціалізм 1990-х і початок 2000-х років, до активної ролі в євроатлантичному політичному та правовому просторі (Європейський Союз і НАТО). Заслуговує підтримки й те, що автор аналізує цілеспрямовані реформи в правовій сфері в цих державах, зокрема сутнісне перетворення правозахисної функції держав, проведення (в декілька етапів) судової реформи, реформи прокуратури та поліцейських сил, які в сукупності, на його думку, забезпечили ефективний результат. Доказом цього є і те, що 1 травня 2004 року ці чотири держави Центральної Європи в межах чергової «хвилі розширення» було прийнято до Європейського Союзу.

Це справді актуально для України як з академічної, так і з практичної точки зору, зважаючи на те, що «незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» на сьогодні є конституційно закріпленою цінністю, яка знаходиться над поточною політикою. Відтак вивчення досвіду тих держав, які подолали відповідні проблеми, є цінним, дозволяючи використати певні здобутки та уникнути помилок у державній діяльності.

Автором вірно зазначено, що інтерес до дослідження окресленого емпіричного масиву є своєчасним, оскільки реформи в цій сфері в Україні є незавершеними. Ідеться про вивчення загального механізму ухвалення рішень, співвідношення законодавчих і підзаконних засобів регулювання, управління та розпоряджання ресурсами в таких, зокрема, аспектах, як: 1) напрями та зміст конституційного реформування, тобто внесення змін до Конституції України, які стосуються вдосконалення правозахисних механізмів; 2) пошук ефективних засобів зміцнення незалежності судової влади; 3) удосконалення прокуратури як ефективного інституту сприяння правосуддю, рівновіддаленого від політичних сил; 4) напрями оптимізування поліцейської діяльності щодо захисту прав людини та протидії злочинності.

Наведене підкреслює актуальність дисертації В.В.Копчі.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації відповідають вимогам до такого виду досліджень. Дисертація охоплює структурно анотацію, вступ, п'ять розділів, які об'єднують 21 підрозділ, висновки, список використаних джерел.

Концептуальна структура роботи не тільки раціонально пов'язана з метою і завданнями дослідження, а й розкриває сценарій дослідницької діяльності автора, який методологічно коректно йде до отримання наукових результатів. Розділи і підрозділи роботи іманентно пов'язані між собою.

Обґрунтованість положень дисертації проявляється насамперед в широкій джерельній базі, яка охоплює значний емпіричний масив стосовно правових реалій держав регіону Центральної Європи, а також наукових публікацій з відповідної проблематики. Із загальної кількості 460 використаних джерел значна частина – першоджерела і, тим більше, іноземною мовою.

Досягненню обґрунтованого результату дослідження сприяло правильне визначення автором його мети і завдань, а також об'єкта і предмету. Метою роботи визначається теоретичне осмислення сутності та здійснення правозахисної функції в державах Центральної Європи в контексті можливості використання відповідного досвіду для продовження та вдосконалення реформ національного правопорядку в Україні. Серед завдань, поставлених автором, слід виокремити, зокрема, такі як: з'ясувати зміст основних сегментів правозахисної функції (її підфункцій) у державах Центральної Європи, окреслити сучасні стандарти в здійсненні правосуддя, прокуратури, поліцейської діяльності; виявити закономірності розвитку інституту конституційного правосуддя як феномену в сучасній державі, розглянути досвід функціонування конституційних судів у державах Центральної Європи, зокрема систематизувати їхні позиції з питань захисту прав людини; висвітлити тенденції розвитку системи судів загальної юрисдикції в державах

Центральної Європи, зокрема вивчити їх роль у механізмі захисту прав людини, нормативне й інституційне забезпечення їх незалежності, фактори, що позначаються на цій незалежності; проаналізувати проблемні ситуації, пов'язані з проведенням судових реформ у цих державах, а також відповідні їх оцінки інститутами Ради Європи та Європейського Союзу; дослідити специфіку та роль прокурорської діяльності в правозахисній функції держав Центральної Європи в аспекті їх інституційного розвитку й нормативного забезпечення; визначити спільні й відмінні особливості організації поліцейської діяльності в державах Центральної Європи, зокрема її роль у захисті прав людини; з'ясувати фактори, що сприяли підвищенню ефективності роботи поліції та зниженню рівня злочинності в цих державах.

Слід підкреслити, що висновки дисертації є релевантними до її мети й завдань, що ще раз підтверджує якість дослідження.

Об'єктом дослідження визначається правозахисна функція в державах Центральної Європи як складова сучасної правової реальності, а його предметом – теоретичні та порівняльно-правові аспекти правозахисної функції в державах Центральної Європи.

Варто зазначити й те, що предмет і методологічні інструменти дисертації підтверджують, що вона виконана в рамках паспорту спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. У ній має місце теоретична складова, сегменти правової історії і порівняльний аналіз, який інтегрально робить дослідження цілісним і обґрунтованим.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Методи дослідження в дисертації Копчі В.В. надали можливість системно охопити предмет і забезпечити взаємодію між двома рівнями пізнання – теоретичним й емпіричним. Узагальнення і теоретичні висновки ґрунтуються на використанні та систематизації емпіричних джерел. Слід погодитися з тим, що в роботі використано низку методів, які сприяли досягненню наукового результату. Зокрема, системний метод дав змогу

комплексно проаналізувати всі проблеми дослідження як соціальні системи із власною внутрішньою логікою та взаємозв'язком між компонентами. За допомогою догматичного методу було розглянуто й систематизовано зміст конституційного та законодавчого регулювання, судову практику (тексти судових рішень). Історико-правовий підхід (історичний підхід у правовому дослідженні) посприяв висвітленню сутності суспільних і правових інститутів у їх еволюції. Зазначений метод використано у двох вимірах – інституційному (в аспекті розвитку окремих інститутів) і нормативному (в аспекті історії нормативного регулювання певного питання суспільних відносин). Порівняльно-правовий метод надав можливість з'ясувати та проаналізувати широку наукову картину правової реальності в різних національних правопорядках.

Автором окреслено положення, які найбільш істотно підтверджують наукову новизну дисертації, з чим загалом можна погодитися. Йдеться про перше комплексне теоретичне і порівняльно-правове дослідження правозахисної функції держав Центральної Європи в контексті необхідності вдосконалення відповідної державної функції в Україні, в якому представлено цілісне бачення теоретичного розуміння та практичного здійснення правозахисної функції в зазначених державах, зокрема вперше запропоновано теоретичну модель механізму формування функцій сучасної держави й авторське визначення поняття правозахисної функції держави, яка полягає в пріоритетній державній діяльності, спрямованій на захист інституційного правопорядку, в основі якого – конституційні принципи верховенства права, поваги до прав людини й демократії.

На думку автора, правозахисна функція держави виявляється у двох аспектах: у засобах самообмеження державної діяльності щодо людської гідності й свободи та її активній діяльності на здійснення позитивних обов'язків стосовно ефективного й реального втілення прав людини, зокрема щодо їх захисту від інших суб'єктів. Ним також визначено роль конституції та механізму її захисту у формуванні й здійсненні правозахисної функції

сучасної держави, зокрема встановлено основні фактори розвитку судового механізму захисту верховенства конституції як потреби в узгодженні фундаментальних принципів поваги до прав людини, з одного боку, і демократії (влади більшості) – з іншого, а також закономірностей розвитку централізованої системи судового захисту верховенства конституції («кельзенівської моделі» конституційного контролю); досліджено значення конституційної доктрини як окремого джерела права, яке своїм авторитетом і дієвістю наповнює змістом та спрямовує практичне здійснення правозахисної функції в державах Центральної Європи.

Наукової підтримки заслуговують також, зокрема, висновки щодо ходу судових реформ у державах Центральної Європи. Автором відзначено, що «зміст регулювання організації та діяльності судових систем формували європейські цінності реального поділу влади й верховенства права, які втілювалися в низці конкретних засобів, що притаманні всім чотирьом державам, зокрема: а) спосіб призначення судді й строк його повноважень, який загалом не був обмежений часовими параметрами та мав забезпечити гарантування його незалежності; б) право недоторканності судді (кримінальне переслідування за згодою парламенту або іншого суду) було спрямоване на гарантування захисту суддів від зловживань з боку виконавчої влади; в) законодавче наповнення професії судді етичним змістом через встановлення вимоги добросовісності судді (із законодавчим окресленням цієї категорії), а також покладення на суддю обов'язків щодо поведінки під час здійснення судочинства та за його межами, яка не підривала б довіри суспільства до авторитету й неупередженості судової влади; г) створення спеціального органу (Судової ради, Національної ради юстиції), головне завдання якого – гарантувати незалежність суддів і судової влади загалом» (с.406 дисертації). Такий висновок вартий до уважного вивчення зарубіжного досвіду й врахування ініціаторами судової реформи в Україні.

Низка й інших положень дисертації заслуговують на увагу й підтримки, особливо ті з них, які стосуються судової практики, яка формує конституційну

доктрину прав людини – цим питанням автор присвятив увагу у кожному підрозділі, який висвітлює діяльність конституційних судів у державах Центральної Європи.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій

Опубліковані наукові праці автора відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук. Положення та висновки, сформульовані в дисертації, оприлюднено в 37 наукових публікаціях, серед яких одна монографія, 18 статей – у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 6 статей – в іноземних наукових періодичних виданнях, 12 тез доповідей у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходів.

Практичне значення роботи

З огляду на юридичну практику значення дисертації Копчі В.В. не підлягає сумніву. Слід погодитися з тим, що положення, висновки та рекомендації роботи можуть бути використані в процесі підготовки й проведення реформ у сфері правозахисної функції України, наповнення її новим змістом, а також у юридичній освіті. У сфері законотворчої діяльності йдеться про використання експертного матеріалу щодо підготовки проєктів законів України питань регулювання судоустрою та статусу суддів, поліції, прокуратури. У сфері правозастосовної практики результати дисертації В.В.Копчі можуть бути використані для оптимізації діалогу національних судових юрисдикцій держав Центральної Європи, з одного боку, та України, з іншого боку, передусім у питаннях аргументації судових рішень і формування позицій щодо розуміння судами прав людини та засобів їх захисту. У сфері підготовки юристів матеріали дисертації мають значення під час викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Судоустрій і правоохоронні органи», «Правова аргументація».

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

У науковому дослідженні, якою є рецензована дисертація, не всі положення й висновки сприймаються беззаперечно, а деякі потребують конкретизації та іншого пояснення в ході прилюдного захисту. Відтак, ще раз підкреслюючи високий науковий рівень дисертації Копчі В.В., хочу зазначити й те, що у мене є низка зауважень.

1. На с.65 і 66 дисертації зазначено авторське визначення суті конституції: «Отже, сутність сучасної конституції втілена в основних принципах, структурі держави, порядку урядування та основних правах людини в основному законі (вищому праві), які не можуть бути змінені звичайним законодавчим актом. Такий вищий закон зазвичай і називають конституцією». Таке розуміння автором конституції потребує уточнення. Тим більше, що в дисертації наведено ґрунтовний матеріал, зокрема з аналізу конституційної доктрини Німеччини, США, Литви, інших держав, з якого постає набагато фундаментальніша сутність конституції.

2. Відзначаючи на с. 76 і наступних сторінках про те, що станом на 2003 рік із загальної кількості 193 держав світу у 85 відсотках із них здійснювався судовий контроль за схвалюваними парламентами законами з боку окремого і незалежного судового органу, автор надалі стверджує: «В умовах конституювання демократії важливо зберегти стабілізуючу функцію конституційних судів, які спроможні перетворити політичні конфлікти в модель юридичного конфлікту». Однак постає питання, як бути і які механізми розв'язання проблеми, якщо самі судові органи окремими рішеннями, по суті, стають джерелом політичних конфліктів, більше того – джерелом конституційної кризи й дестабілізації у суспільстві. Тобто, коли замість стабілізуючої місії вони створюють конфлікт. Річ не про українські реалії, подібні ситуації виникали і в США (відоме протистояння Верховного Суду і президента Ф.Д.Рузвельта в другій половині 1930-х років), і нещодавно в Республіці Польщі (рішення Конституційного Трибуналу від 22 жовтня 2020 року про аборти).

3. У підрозділах, присвячених аналізу конституційного правосуддя в державах Центральної Європи, автором неодноразово підкреслюється широка юрисдикція конституційних судів цих держав. Наприклад, на с.286 дисертації ним робиться висновок стосовно обсягу повноважень Конституційного Суду Словацької Республіки: «По-перше, обсяг повноважень Конституційного Суду Словацької Республіки охоплює захист конституційності в широкому обсязі (власне Конституції та конституційних законів), а крім того – ієрархічної нормативної будови національного правопорядку та його взаємодію з міжнародним правом, а також забезпечує низку організаційних контрольних механізмів, пов'язаних з перевіркою функціонування демократичних інститутів (питання виборів, референдумів)...». Як розуміти «захист конституційності в широкому обсязі» і чим відрізняється така конструкція від українського аналога захисту верховенства Конституції?

4. На с.313 і сторінках наступних висвітлено організацію і діяльність Центрального антикорупційного бюро Республіки Польща, в якому окреслено юрисдикцію й організаційне підпорядкування цього спеціалізованого органу. Однак при цьому не зазначені фактори, які обумовили створення такого спеціалізованого антикорупційного органу, яка ефективність його діяльності, якими є конституційні ризики його створення. Відповіді на такі запитання є важливими в контексті суспільної дискусії в Україні стосовно ролі спеціалізованих органів протидії корупції у захисті суспільства від корупції та злочинів у цій сфері.

5. На с. 401 і наступних сторінках автор відзначає, що «ідея люстрації полягає в тому, що демократична держава, і не тільки в перехідний період після падіння тоталітаризму, має право пов'язувати вступ індивіда до державного управління та перебування в ньому за певних умов, передовсім щодо здійснення вимоги (політичної) лояльності до конституційних принципів, на яких засновано державу (поваги до прав людини, демократії, верховенства права). При цьому поняття «лояльності» слід розуміти щодо кожної окремої дії конкретного службовця і щодо державної служби в загалом.

принципів, на яких засновано державу (поваги до прав людини, демократії, верховенства права). При цьому поняття «лояльності» слід розуміти щодо кожної окремої дії конкретного службовця і щодо державної служби в загалом. Йдеться, отже, не тільки про справжню лояльність державного службовця, а й про відсутність у суспільстві сумнівів щодо лояльності державної служби загалом, таких сумнівів, які можуть підірвати суспільну довіру до самої демократичної держави». Водночас постають питання розуміння такої «лояльності» державного службовця до конституційних принципів, зокрема розмежування лояльності до правових принципів, на яких заснована держава, від лояльності до поточних політичних властей (діючого уряду, президента). Як провести таке розмежування і як закріпити його в законодавчому регулюванні – подібні питання потребують уточнення автором в ході прилюдного захисту.

Наведені зауваження і побажання не знижують оцінки наукового рівня виконання дисертаційної роботи В.В. Копчі, її теоретичної та практичної значимості.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України.

Результати роботи Копчі В.В., вирішують важливу наукову проблему, сутність якої полягає в осмисленні та висвітленні теоретичних та порівняльно-правових аспектів правозахисної функції держав Центральної Європи. Дисертація відповідає профілю спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; її результати апробовані в ході вітчизняних та міжнародних наукових форумів; основні результати дослідження оприлюднені в наукових працях, опублікованих в українських і зарубіжних наукових виданнях; зміст автореферату відображає зміст дисертації.

Дисертація «Правозахисна функція держав Центральної Європи: теоретичні та порівняльно-правові аспекти» є цілісним і завершеним дослідженням з актуальної теми, а його результати мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

дисертаційного дослідження Копча Василь Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
заслужений юрист України
заступник Директора з наукової роботи
Інститут держави і права
імені В.М. Корещього**

О. Скрипнюк
Скрипнюк О.В.

Скрипнюк О.В.
Підпис
Посвідчує
Висхід секретар Інституту
держави і права імені
В.М. Корещього НАПрН України
09 04 2021